

"לבניינה של תורה" – חלק רחצ

שיחה שנמסרה בביהמ"ד מפי מו"ר רה"י

"וזהב הארץ ההוא טוב"

על מהותה של תורת ארץ ישראל

אינו תלוי בכמות לומדי התורה, שהרי באותה התקופה שהה בארץ ישראל רק מיעוט לומדי התורה, ואילו רוב בניינו של עם ישראל ובניינה של התורה היה כבר בבבל, ואף על פי כן הגמרא קוראת על כך: "פי מציון תצא תורה!"

כיצד נבין את דברי הפסוק⁵: "מלכה ושריה בגוים

אין תורה", ואמרו חז"ל⁶:

"כיון שגלו ישראל ממקומן –

אין לך ביטול תורה גדול מזה".

וכי לא המשיכה התורה

להימסר? וכי לא קמו

הישיבות הגדולות בנהרדעא

ובפומדיטא? וכי לא היו

הרמב"ם והרשב"א?

עוד יש להבין את דברי

חז"ל על הפסוק⁷: "וזהב הארץ ההוא טוב" –

"מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל"⁸. מה

פירוש המושג "תורת ארץ ישראל"? מדוע משנה

היכן לומדים תורה? מדוע יש נפקא מינא אם

לומדים תורה במנהטן, בשיקגו, באלג'יריה,

בג'רבה או בירושלים?

שאלה נוספת ישנה בשולי הדברים: מהי כוונת

חז"ל בעומדם על השוני שבין חכמי ארץ –

ישראל לחכמי חז"ל⁹: "נועם" – אלו תלמידי

חכמים שבארץ-ישראל, שמנעימין זה לזה בהלכה.

"חסדי ה' אפיר... פעל כל אשר גמלנו"

ברצוני להזכיר בראשית דברי את חסדי ה' עלי.

ביום זה לפני שלושים ושש שנה פרצה מלחמת

"שלום הגליל", "מלחמת לבנון הראשונה".

למדנו כאן בבית המדרש ובסוף סדר ב' יצאנו

הישר מכאן אל החזית, אל המלחמה בלבנון. לא

כל היוצאים למלחמה הזו גם שבו. "הלוא הם

פתונו על ספר דברי

הימים"¹ של ישיבת "הכותל".

בחסדי ה', זכיתי להינצל

בקרב זה, "קרב סולטן

יעקוב". על זאת מודה אני

ברבים ביום הזה. "הודו לה'

פי טוב פי לעולם חסדו"².

"שאין תורה כתורת ארץ ישראל"

בשבוע שעבר ביארנו את

תפקיד ישיבתנו כחלק מהמעגל הגדול של

התקיימות דברי הנביא³: "פי מציון תצא תורה

ודבר ה' מירושלים", וברצוני להעמיק יותר היום

בביאור עניינה של תורת ארץ-ישראל. האם

התורה יוצאת מציון רק בשל ריבוי הישיבות

ולומדי התורה שיש בה? והלוא במסכת ברכות⁴

מובא סיפור נפלא שממנו מוכח שדבר זה כלל

¹ מלכים א, פרק טו, פסוק ז

² תהלים, פרק קיח

³ ישעיהו, פרק ב, פסוק ג

⁴ ברכות, דף סג: "כשירד חנינא בן אחי רבי יהושע לגולה

היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ. שגרו אחריו שני

תלמידי חכמים רבי יוסי בן כיפר ובן בנו של זכריה בן

קבוטל... אמרו לו: גדיים שהנחת נעשו תישים בעלי קרנים,

והם שגרונו אצלך, וכן אמרו לנו: לכו ואמרו לו בשמנו: אם

שומע - מוטב, ואם לאו - יהא בנדוי... וכל כך למה? - משום

שנאמר: 'כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים'."

⁵ איכה, פרק ט, פסוק ב

⁶ חגיגה, דף ה, עמוד ב

⁷ בראשית, פרק ב, פסוק יב

⁸ בראשית רבה, פרשה טז, אות ד

⁹ סנהדרין, דף כד, עמוד א

הפרטי. "לא כן תורת ארץ-ישראל. היא דואגת תמיד בעד הכלל, בעד כללות נשמת האומה כולה". כלומר, תורת חו"ל עוסקת בתיקון הפרטים ואילו תורת ארץ-ישראל עוסקת בתיקון הכלל.

"קדש את שמך על מקדישי שמך"

ברצוני לנסות להסביר את הדברים באופן המובן, הגם שקשה מאוד להבינם. ההסבר הוא אכן עמוק, אבל כאשר לומדים את דברי הספרים העוסקים בפנימיות התורה, הדבר פותח לנו פתח להבנה. ב"מאמר החכמה" מבאר הרמח"ל את תפילה ראש השנה, העוסקת כולה בתיקון העולם, בהתגלות ה' בעולם ובמלכות ה', בבחינת: 'וְהָיָה ה' לְמִלְךָ עַל כָּל הָאָרֶץ'¹⁵. בין תפילות אלו ישנה בקשה שלכאורה אינה מן העניין: "שמחה לארצך וששון לעירך". מדוע הדבר נוגע להתגלות ה' אם יש בירושלים שמחה או חלילה פיגועים? מדוע הדבר משנה אם נוחתים פצמ"רים בעוטף עזה? מלמדנו הרמח"ל כי שלימות התגלות הקדושה בעולם תלויה במצב של עם ישראל בארץ-ישראל, ובישיבתו עליה בשמחה ובבטח¹⁶. אזי תתגלה מלכות ה' בעולם. זהו עיקרון פשוט כל-כך וגדול כל-כך. התגלות הקב"ה בעולם תלויה בהופעתו השלימה של עם ישראל ובישיבתו בארצו.

ניתן להוסיף על דבריו שחלק מכך הוא לימוד התורה בארץ ישראל. הרי התורה היא גילוי הקב"ה בעולם, "קודשא בריך הוא ואורייתא חד הוא"¹⁷. התגלות אלוקית זו מופיעה על עם ישראל, ושלמות הופעתה היא כאשר עם ישראל

'חובלים' – אלו תלמידי חכמים שבבבל, שמחבלים זה לזה בהלכה?"

על הכל קשה להבין את דברי הגמרא¹⁰ המספרת שכאשר רב זעירא עלה לארץ-ישראל הוא צם מאה תעניות כדי לשכוח את הגמרא הבבלית שלו. קשה להבין את הסיפור הזה, הלוא תורה בקדושתה עומדת בכל מקום שתילמד? מהי ייחודיותה של תורת ארץ-ישראל?

"חיי נשמות אוויר ארעך"

הרב זצ"ל עוסק רבות בעניין זה. ב"אורות התורה" ישנו פרק שלם בנושא¹¹. באחת מאיגרותיו – הממוענת ל"בני ציון היקרים", חברי "בית ועד לחכמים" בירושלים – הוא כותב¹²: "הבדל עצום ונשגב בין תורת ארץ-ישראל לתורת חוץ לארץ. בארץ-ישראל שפע רוח-הקודש מתפרץ לחול על כל תלמיד חכם שמבקש ללמוד תורה לשמה, וקל וחומר על קבוץ תלמידי חכמים" – היינו על קבוצה, על ישיבה. יש רוח קודש שמתפרץ על ישיבת "הכותל" או על כל יחיד שלומד תורה בארץ-ישראל¹³. "והרוח הכללי, השופע בנועם והולך ומתפשט, הוא הרודד את הפרטים. הוא המרחיב את ההלכות, הכל מלמעלה למטה, מה שאין כן בחו"ל". בעזרת ה' נסביר את הדברים, הקשים להבנה.

ב"אורות התורה" כותב הרב¹⁴: "תורת חוץ לארץ עוסקת בתיקון הנפש הפרטית, בדאגתה לחומריותה ורוחניותה, לזיכוכה והתעלותה בחיי שעה וחיי עולם". גם תורת ארץ-ישראל מבקשת את התעלות האדם ואת הטבת מצבו החומרי, אך תורת חו"ל עוסקת בתיקון הנפש רק במובן

¹⁰ בבא מציעא, דף פה, עמוד א: "ר' זירא כי סליק לארעא דישראל יתיב מאה תעניתא, דלשתכח גמרא בבלאה מיניה, כי היכי דלא נטרדיה".

¹¹ פרק יג.

¹² אגרות הראיה, חלק א, אגרת צו, עמוד קיב.

¹³ עיין אורות הקודש, חלק א, עמוד קלד: "בארץ ישראל המעין הרוחני של פנימיות הקודש... מתגבר הוא מאליו. רק סיוע הוא צריך מהעבודה המעשית והשכלית..."

¹⁴ פרק יג, סעיף ג. הדברים מבוארים בהרחבה במאמרו של הרב "תורת ארץ ישראל" במאמרי הראיה, עמוד 78 ואילך.

¹⁵ זכריה, פרק יד, פסוק ט

¹⁶ "והנה, לשתחזק הקדושה כראוי צריך שיהיו ישראל בארץ-ישראל, כי הם העם הנבחר והיא הארץ הנבחרת. ובישראל ימלוך מלך מבית דוד... ואם אחד מהתנאים האלה חסר, אין הקדושה מתחזקת כראוי". עיין עוד בדבריו במאמר העיקרים: "אין כלל הבריאה משתלם עד שתסודר כלל האומה הנבחרת בסדר הנכון, ותשתלם בכל עיטוריה, ותדבק בה השכינה, ואחר כך יגיע בעולם למצב השלם".

¹⁷ עיין נפש החיים, שער ד, פרק י

וממילא מתגלה שלמות הופעת התורה, שעניינה תיקון עולם במלכות ש-די.

כאשר עם ישראל קם לתחייה בארץ-ישראל ישנה לכך משמעות גם עבור התגלות התורה – מושג ה”כלל” חוזר ומופיע.

כל עוד היינו בגלות עיקר ענייננו היה הישרדות היחידים. במשך אלפיים שנה, עם ישראל, שהיה מפוזר בארבע כנפות הארץ, היה עסוק בהישרדות, היה עליו להיזהר מהפריץ זה ומפורע אחר. היינו עסוקים במלחמת קיום במטרה לצלוח את נוראות הגלות ולשוב לבסוף אל ארץ-ישראל. לכן, תורת חו”ל דואגת לפרטים, לקיום ושימור ובניית ה”יידישקייט”, אורח-החיים היהודי.

אבל, משבאנו בשערי ארץ-ישראל ננסכה בנו נשמה חדשה. אומר בעל ה”חסד לאברהם” – רבי אברהם אזולאי, שהיה מקובל גדול וקדוש וסבו של החיד”א – שבעלות אדם לארץ-ישראל בלילה הראשון מקבל הוא נשמה כללית, נשמה של ארץ ישראל²². ייתכן שהדבר קשור לדברי חו”ל על כך שכאשר יעקב אבינו יצא לחרן התחלפו המלאכים שליוו אותו ממלאכי ארץ-ישראל למלאכי חו”ל. בארץ-ישראל מתגלה נשמת הכלל, ומכך נמשכת חשיבה מיוחדת והסתכלות אחרת²³.

ממילא מובן, שעל תלמידי חכמים שבארץ-ישראל להיות ”מנעימים זה לזה”, מפני שהנושא כאן הוא אינו רק עוד תלמיד חכם העוסק בבירור פרט מפרטי התורה, אלא ”הכלל”, כלל תלמידי חכמים שבארץ-ישראל הבונים את תורת

יושב בארצו. מובנים, אם כן, דברי חו”ל¹⁸: ”מבקש אתה לראות פני שכינה בעולם הזה? עסוק בתורה בארץ-ישראל!”. שלמות גילוי הופעת הקב”ה בתורתו היא בארץ-ישראל. חיבורם של ארץ ה’, תורת ה’ ועם ה’ הוא הופעת שם ה’ בשלמותו¹⁹.

”וְעַם נִבְרָא יְהִלֵּל יְהוָה”

תורת ארץ-ישראל מעצם מהותה היא תורה כללית. תורה זו היא תורתו של כלל ישראל ביושבו על אדמתו. ממילא, המבט שתורת ארץ-ישראל מלמדת אותנו הוא מבט כללי, מבט של שכינה בציון. מתוך מבט עליון זה ניגשים לבירור הפרטים. ככל שאדם גדול יותר הוא רואה יותר את הכלל, אינו נעצר רק בחשבון הצר. גם תורת ארץ-ישראל עוסקת בתיקון הפרטים, אלא שמבחינתה שורש הדברים נעוץ במבט הגבוה והכללי.

אתן דוגמא מחיי הצבא. הצבא מחולק לחטיבות. כלומר, בחרו מספר אנשים למשימות מיוחדות, ובהתאם לכך הצבא מקצה עבורם את הכלים הנדרשים לביצוע המשימות המצופות מהם, מתוך המבט על התפקיד שחטיבה זו קיבלה לטובת מדינת ישראל. לפיכך חטיבת הצנחנים תקבל אמצעים שלא תקבל חטיבת הנדסה, ולהיפך.

הגמרא מביאה²⁰: ”אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם”. איפה חטיבה זו ממוקמת? היכן המפח”ט שלה? אנו אומרים בתפילה: ”אַתָּה אֶחָד וְשִׁמְךָ אֶחָד וְיְמֵי פְעֻמְךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד” היכן? ”בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל” מפרש ”הזוהר הקדוש”²¹: בארץ ישראל. בארץ-ישראל צריכה ויכולה להופיע שלמות ההופעה של עם ישראל,

¹⁸ מדרש תהלים, מזמור קה

¹⁹ עיין מתוך התורה הגואלת, חלק ד, עמודים כא-כב

²⁰ ברכות, דף ו, עמוד ב

²¹ ויקרא, דף צג, עמוד ב: ”בְּיְרוּשָׁלַם דְּלַתְתָּא, יְקָרוֹן יִשְׂרָאֵל אֶחָד. מְנָא לָן. דְּכַתְיִב: ‘גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ. וְדָא, בְּאֶרֶץ הֵם גּוֹי אֶחָד, עֲמָה אֶקְרוֹן אֶחָד, וְלֹא אֵינּוֹן בְּלַחוּדֵיהוּ’.”

²² חסד לאברהם, מעין שלישי, עין הארץ, נהר יב: ”וזהאדם, אם הוא בחוץ לארץ, יש לו נפש מהאופנים, ושזוכה ליכנס לארץ-ישראל, בא אליו נפש מיצירה חדשה, ומתלבש תוך הנפש הישנה שלו. ובלילה הראשונה שישן בארץ-ישראל יוצאות ב’ הנפשות ועולים למעלה, ובחזרה אינה חוזרת כי אם החדשה בלבד”. עיין עוד אורות, אורות ישראל, פרק ז, סעיף יח: ”הנשמה הכללית של כנסת ישראל אינה שורה באיש הפרטי כי אם בארץ-ישראל, ותיכף שבא אדם לארץ-ישראל מתבטלת נשמתו הפרטית מפני האור הגדול של הנשמה הכללית הנכנסת לתוכו”.

²³ עיין מתוך התורה הגואלת, חלק ד, עמוד כ

הצליח להסביר זאת. הוספתי לשאול אותו: האם הדבר תלוי במלמדים? אם ניקח את רבותיך בישיבה לשם האם ההבדל ייעלם? גם לזאת השיב בשלילה, עדיין הלימוד לא יהיה זהה. כך אכן העיד הרב זצ"ל על עצמו באגרת הנזכרת²⁶, כמי שהחל את דרכו בלימוד התורה בחו"ל, בדומה לדברי התלמיד בישיבת "הכותל": "זה המין של האור והעדן של הקדושה הנמצאת בארץ-ישראל לתלמידי חכמים מבקשי ה', איננו נמצא כלל בחו"ל, ואנוכי הנני בזה יודע ועד, כפי קטני" – אף אני חש בכך בקטנותי, כך כותב הוא בענותנותו.

משמעות הדבר פשוטה מאוד – ללמוד תורה בארץ-ישראל, ובפרט בירושלים, ובפרט בישיבת "הכותל" המצויה במקום הנכבד שההשגחה הביאה אותנו אליו – אל מול פני הקודש, נוכח מקום מרכז השראת השכינה בעולם – זהו דבר עצום. ייתכן שאיננו מרגישים זאת בשעה שאנו לומדים קידושין או 'יורה דעה', ייתכן שאיננו חשים זאת ביום-יום, אולם עצם ידיעה זו מרוממת אותנו ונותנת לנו מבט גדול. אם נתבונן בכך נבוא ל'סדר' במשנה מרץ – נכיר בכך שהתורה שאנו עוסקים כל כך גדולה, הלוא היא תורת ארץ-ישראל, ומכך נתמלא בשמחה וברעננות לזכות לעמול ולקנות אותה. בזכות מבט זה קיום התורה שלנו יקבל אופק רחב יותר, יקבל יותר גדלות; על ידי כך עבודת ה' שלנו יכולה להשתנות ולהתרומם. מתוך כך יתקיים בנו ובעם ישראל כולו: "פִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה וְדִבֶּר ה' מִירוּשָׁלַיִם".

ה' בעולם, את תורת ארץ-ישראל. כל תלמידי החכמים נתפשים כאיבריה של אותה מערכת-חיים, כחלקים שונים מאותו הכלל, וממילא אין מקום לחילוק ולפירוד.

"דִּי חֲשׂוּכָא מְהַפְּכָן לְנְהוּרָא"

הדוגמא אותה מביא הרב קוק היא בתחום הרעיון המוסרי – אוויר חו"ל "יכול לנשא את הרעיונות של היחידים", התיקון יתרחש רק במעגל חיי הפרט. אולם, שאיפתנו היא לתקן גם את הכלל, לתקן את כל עם ישראל, שיהיה בעל רעיונות גדולים, שכוחותיו המגושמים יתהפכו לטובה ולברכה. מהפך זה ייתכן רק על ידי אווירא דארץ-ישראל ותורתה.

הרב זצ"ל מוסיף מספר מילים המסבירות זאת יותר. הרב מזכיר משפט מ"הזוהר הקדוש" המגלה לנו את עניינה של התורה הנלמדת בישיבה של המשיח. אומר ה"זוהר הקדוש" שבישיבתו של משיח לומדים – איני יודע אם במקום ללמוד קידושין או בנוסף – להפוך "מרירו למתוקא וחשוכא לנהורא". לא נכנס לישיבה זו אלא זה היודע להפוך מר למתוק וחושך לאור²⁴. זוהי תמצית ענייניו של המשיח. "משיח" מבטא את תיקון העולם²⁵.

אנו חיים בתקופת משיח – חסדי ה' המקיפים אותנו בניסים נובעים מהיותנו בעיצומו של תהליך של שיבת שכינה לציון, תהליך של תיקון עולם במלכות ש-די. עם ישראל שב לארצו והולך ומתרפא. בכוח תורת ארץ-ישראל שאנחנו לומדים בישיבה הולכות ומתרפאות מחלותיו הרוחניות של הכלל.

"אֲשֶׁרֵינוּ, מִה טוֹב חֶלְקֵנוּ"

שאלתי את אחד מהבחורים הנפלאים בישיבה שבא מניו ג'רזי האם הוא מרגיש שלימוד תורה בישיבת "הכותל" ולימוד תורה בניו ג'רזי זהים? היה ודאי לו שהוא חש שהם אינם זהים, אך לא

²⁴ הקדמת זוהר, דף ד, עמוד א: "מָאן מְנַכּוֹן דִּי חֲשׂוּכָא מְהַפְּכָן לְנְהוּרָא וְטַעֲמִין מְרִירָא לְמִתְקָא עַד לֹא יִתּוֹן הָכָא".

²⁵ עיין שיחות הרצ"ה, במדבר, קורה, סעיפים 12-17

